

УДК 378.147:[356.13:37.091]

DOI 10.26697/9786177089000.2017.159

© Мірошніченко В. І., 2017

Мірошніченко Валентина ІванівнаНаціональна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького**ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ
ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ
З ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

Проаналізовано доцільність застосування інтерактивних форм навчання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін. Описуються різні підходи до тлумачення понять «форма», «форма навчання», наводиться класифікація форм організації навчальної діяльності. Визначаються інтерактивні форми навчання. Вказується, що специфіка майбутньої професійної діяльності визначає перевагу групових та колективних форм навчальної діяльності курсантів. Звертається увага на доречність активно використовувати на заняттях з юридичних дисциплін досвід застосування колективної форми навчання як великої соціальної цінності, що готує курсантів до майбутньої професійної діяльності. Перераховуються чинники, що впливають на вибір інтерактивних форм навчання на заняттях з юридичних дисциплін. Описується така інтерактивна форма організації навчальної діяльності курсантів як самостійна робота під керівництвом викладача, виділяють її три рівні: репродуктивний (тренувальний), реконструктивний, творчий (пошуковий). Вказуються коригувальна та стимулююча функції контролю за самостійною роботою курсантів, а також такі його інтерактивні форми, як індивідуальні співбесіди, письмові завдання, міні-тренінги, реферати, колоквиуми тощо.

Ключові слова: майбутні офіцери-прикордонники, форми навчання, інтерактивні форми навчання, юридичні дисципліни.

Проблема, її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) є правоохоронним органом спеціального призначення. Особовий склад ДПСУ складається із військовослужбовців та працівників. Значна частина військовослужбовців – це офіцери-прикордонники. Їх підготовка здійснюється у відомчому вищому військовому навчальному закладі – Національній академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького на

засадах Закону України «Про вищу освіту». Серед основних завдань розвитку ДПСУ виділяється удосконалення системи підготовки особового складу. Сучасні умови потребують висококваліфікованих фахівців, перш за все офіцерів. Однак без грамотного застосування інтерактивних форм організації освітнього процесу, розподілу навчальних занять за видами, використання форм, методів та прийомів навчання вирішити це завдання неможливо. А оскільки особливу роль відіграє вивчення юридичних дисциплін, то питання щодо інтерактивних форм організації навчання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін набуває особливої актуальності.

Аналіз публікацій (виділення невирішених проблем). До проблеми аналізу форм навчання звертаються у своїх дослідженнях вітчизняні та зарубіжні педагоги. Так, М. Скаткін виділяє такі загальні форми навчання: індивідуальну, парну, групову і колективну. Особливу зацікавленість виявляють учені стосовно двох останніх форм. Проблема практичного застосування організації групового навчання у викладанні різних дисциплін стала предметом дослідження теоретиків та методистів. О. Пометун, Л. Пироженко розглядають групове навчання як одну з інтерактивних технологій. М. Виноградов, В. Оконь, М. Скаткін, І. Чередов розглядають переваги та недоліки групової форми навчання.

Різні аспекти проблеми викладання юридичних дисциплін у вищій школі розкрито у працях С. Кашперук, І. Коваль, Н. Логінової, В. Райка, О. Скакун, Л. Хоружої, Г. Яворської та ін.

Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться у зазначених вище та інших наукових працях, мають велику цінність для нашого дослідження.

Ціль статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування доцільності застосування інтерактивних форм навчання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлені та вирішувалися такі завдання:

- аналіз тлумачення інтерактивних форм навчання в психолого-педагогічній літературі;
- класифікація існуючих форм навчальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників;
- доведення доцільності застосування інтерактивних форм навчання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін

Щодо методів дослідження та умов проведення експерименту, зазначимо, що розуміємо метод дослідження (шлях дослідження) як

спосіб пізнання певної наукової проблеми. У педагогіці науковий метод є система підходів та практичних операцій, спрямованих на набуття наукових знань, шлях, завдяки якому досягається мета.

У науковій літературі, як правило, вирізняють методи теоретичного та експериментально-емпіричного рівня досліджень. До першої групи належать методи теоретичного аналізу і синтезу, абстрагування та ідеалізації, індукції та дедукції та ін. Друга група охоплює метод спостереження, опитування, тестування, рейтингу, педагогічного експерименту. Окреме місце займають методи вивчення літературних джерел та педагогічного досвіду, а також методи обробки результатів дослідження [1, с. 68-69].

Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань нами використовувались такі методи дослідження: теоретичні – аналіз (порівняльний, дефінітивний), узагальнення, систематизація для з'ясування стану розробленості проблеми дослідження у педагогічній теорії та практиці, визначення особливостей застосування інтерактивних форм навчання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін; емпіричні – спостереження, вивчення позитивного досвіду застосування інтерактивних форм навчання майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін, самооцінювання – для діагностики рівня знань курсантів з юридичних дисциплін та доведення доцільності застосування інтерактивних форм навчання.

Виклад основного матеріалу, обґрунтування результатів дослідження. Відповідно до мети і завдань існує необхідність чіткого визначення дидактичної категорії «форма навчання». Результати аналізу наукових праць з проблеми дозволили з'ясувати, що, на сучасному етапі розвитку педагогіки не існує чіткого визначення цього поняття, його сутності як наукової категорії. Наприклад, дидакти В. Оконь, Ч. Купісевич застосовують поняття «організаційні форми навчання», Ю. Бабанський, В. Галузинський, М. Євтух – «види та форми організації навчання», О. Кондратюк, А. Дьомін – «форми організації навчання» [2, с. 384]. У більшості випадків поняття «форми навчання» змішується з «методами навчання».

Поняття «форма» (від лат. *forma* – зовнішність, устрій) трактується як зовнішній вигляд, обрис, тип, структура чогось, що зумовлено певним змістом [3, с. 679]. Так, В. Ягупов трактує форму організації навчання як дидактичну категорію, що означає зовнішній бік організації навчального процесу, пов'язаний з кількістю учнів, часом і місцем навчання, а також із порядком його здійснення [2, с. 385].

Щодо класифікацій форм організації навчальної діяльності, то І. Підласий пропонує здійснювати її за такими ознаками:

- за кількістю учнів;
- місцем навчання;
- дидактичною метою;
- тривалістю навчання [4, с. 519].

Водночас, інтерактивність – це спеціально організована пізнавальна діяльність, що має яскраво виражену соціальну спрямованість [5, с. 248]. Інтерактивні ж форми навчання – це такі форми, які передбачають участь максимальної кількості членів колективу у спільній роботі, прийнятті рішення в умовах взаємодії.

На заняттях з юридичних дисциплін організація навчальної діяльності здійснюється з використанням різноманітних форм, які забезпечують активну взаємодію науково-педагогічного складу з курсантами. Але специфіка майбутньої професійної діяльності визначає, перевагу групових та колективних форм навчальної діяльності курсантів. Спостереження під час проведення дослідження свідчать про те, що в колективі навчальної групи курсант вступає у спілкування і взаємодію з великою кількістю однолітків, командирів, викладачів, що створює великі можливості для спільної діяльності. Досвід колективної форми навчання є великою соціальною цінністю, оскільки він готує курсантів до майбутньої професійної діяльності. Тому саме цю форму навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, на нашу думку, доречно активно використовувати на заняттях з юридичних дисциплін, зокрема історико-теоретичного циклу, вивчення яких сприяє **формуванню в курсантів розуміння сутності державних та історико-правових явищ сучасного суспільства, правового мислення, правової свідомості, культури, отриманню знань щодо здійснення правозастосувальної діяльності.**

Так, під час занять з «Історії держави і права України» (Тема 4 «Ранньофеодальна держава Київська Русь (VI ст. – початок XIII ст.)») курсантам пропонуються для виконання завдання з певним рівнем проблемності. Такою є проблемна лекція. Зміст завдань стосується законодавства Київської Русі, а саме такої пам'ятки права як «Руська правда». На такому занятті викладач спонукає курсанта до мислення за допомогою проблемної ситуації чи проблемних питань. Використовуються слайди, опорні сигнали, роздавальний матеріал. Специфікою лекцій з історико-теоретичних юридичних дисциплін є те, що головним її предметом є держава, право, відносини людини і держави. Найважливішим є доведення до свідомості майбутніх офіцерів-прикордонників закономірностей та особливостей формування та розвитку держави, права. Одним із критеріїв лекції є її практична значущість, зв'язок із сьогоденням. Тому важливо спонукати аудиторію до сприйняття теоретичного матеріалу, надання йому практичного значення, до поглиблення та розширення знань.

Лекцію водночас можна віднести до, так званих, фронтальних інтерактивних методів навчання. З цієї ж теми пропонується проведення групового заняття з використанням такої інтерактивної форми навчання як брейн-ринг. Виконання таких завдань дозволяє робити деякі узагальнення та застосовувати їх в подальшому для розв'язання інших завдань.

Призначенням науково-педагогічного складу є спрямовувати діяльність курсантів у правильне русло, організувати самостійну роботу, вміти правильно ставити задачі курсантам, підбирати запитання, щоб спрямовувати навчальну діяльність на досягнення мети. Особливістю колективної форми організації навчальної діяльності на занятті є те, що перед усіма курсантами ставиться спільна мета. Викладач формулює цю мету, а от способи та шляхи її досягнення курсанти, по можливості, повинні вишукувати самостійно за умови вмілого керівництва цим процесом з боку педагога.

Інтерактивні форми навчання, як і весь освітній процес, знаходяться постійно у стані удосконалення. Чинниками, що впливають на вибір інтерактивних форм навчання на заняттях з юридичних дисциплін є такі:

- зміст конкретної дисципліни чи окремої теми;
- вимоги військової доктрини;
- штатна організація підрозділів Національної академії Державної прикордонної служби України як відомчого вищого навчального закладу;
- специфіка оперативно-службової діяльності;
- рівень загального розвитку курсантів.

З урахуванням зазначеної структури юридичних дисциплін доцільно використовувати при їх викладанні таку форму організації навчальної діяльності курсантів, яка б поєднувала їх колективну роботу з індивідуальним підходом. Заслуговує уваги думка П. Сікорського щодо необхідності використання індивідуалізації та диференціації навчальної діяльності. На його думку, індивідуалізація навчання спрямована на врахування специфічних індивідуальних особливостей кожного суб'єкта учіння всередині груп, а диференціація передбачає врахування й подібних типових особливостей груп суб'єктів учіння [6, с. 132].

Ще однією інтерактивною формою організації навчальної діяльності курсантів є самостійна робота під керівництвом викладача. Основними її видами на заняттях з юридичних дисциплін є такі: самостійна робота з навчальною літературою; самостійне тренування; огляд телепередач. Для кожного виду існують відповідні методичні правила, дотримання яких підвищує результативність самостійної роботи. Самостійна робота під керівництвом викладача передбачає

відтворювальні і творчі процеси в діяльності курсанта. З огляду на це виділяють три її рівні: репродуктивний (тренувальний), реконструктивний, творчий (пошуковий). Репродуктивна самостійна робота передбачає розв'язування задач, заповнення таблиць, схем тощо. Реконструктивна самостійна робота передбачає перебудову рішень, складання планів, тез, анотацій, написання рефератів. Творча самостійна робота потребує аналізу проблемних ситуацій, отримання нової інформації [7, с. 150].

Важливою умовою підвищення ефективності таких занять є правильне керівництво освітнім процесом з боку науково-педагогічного складу, надання допомоги у засвоєнні матеріалу, проведення контролю отриманих знань, умінь, навичок. Контроль за самостійною роботою курсантів має дві функції: коригуючу (полягає у своєчасному виявленні помилок) і стимулюючу (виступає зовнішнім поштовхом до діяльності). Він здійснюється у вигляді індивідуальних співбесід, письмових завдань, рефератів, міні-тренінгів, колоквиумів тощо.

Висновки, перспективи. Отже, проведений аналіз існуючих форм навчальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін засвідчує, що основними серед них є: лекція, семінарське заняття, практичне заняття, самостійна робота під керівництвом викладача, науково-дослідна робота, військове стажування. Кожна з цих форм виконує певні функції, реалізація яких сприяє підвищенню рівня підготовки курсантів-прикордонників. Відтак, доцільним, на наш погляд, є уміле поєднання і розподіл інтерактивних форм навчальної діяльності курсантів-прикордонників на заняттях з юридичних дисциплін. Це може стати перспективою подальших досліджень. Також перспективним є дослідження теоретичних та методичних аспектів військового стажування як специфічної та водночас обов'язкової форми організації навчальної діяльності курсантів у вищому військовому навчальному закладі.

Література

1. Коханко О. М. Основи науково-педагогічних досліджень. Навчальний посібник / О. М. Коханко. – Хмельницький : ХНУ, 2005. – 254 с.
2. Ягупов В. В. Педагогіка : навчальний посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.
3. Словник іншомовних слів / За ред. О. Мельничука – К., 1977. – 717 с.
4. Подласый И. Педагогика : Новый курс : В 2 кн. / И. Подласый. – М., 1999. – Кн. 1. – 578 с.

5. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К. : ВЦ “Академія”, 2006. – 256 с.,

6. Сікорський П. Теоретико-методологічні основи диференційованого навчання: монографія / П. Сікорський. – Львів, 1998. – 346 с.

7. Фіцула М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.

Валентина Мирошниченко. Интерактивные формы обучения будущих офицеров-пограничников на занятиях по юридическим дисциплинам.

Проанализирована целесообразность применения интерактивных форм обучения будущих офицеров-пограничников на занятиях по юридическим дисциплинам. Описываются различные подходы к толкованию понятий «форма», «форма обучения», приводится классификация форм организации учебной деятельности. Определяются интерактивные формы обучения. Указывается, что специфика будущей профессиональной деятельности определяет, предпочтение групповых и коллективных форм учебной деятельности курсантов. Обращается внимание на уместность активно использовать на занятиях по юридическим дисциплинам опыт применения коллективной формы обучения как большей социальной ценности, готовит курсантов к будущей профессиональной деятельности. Перечисляются факторы, влияющие на выбор интерактивных форм обучения на занятиях по юридическим дисциплинам. Описывается такая интерактивная форма организации учебной деятельности курсантов как самостоятельная работа под руководством преподавателя, выделяют ее три уровня: репродуктивный (тренировочный), реконструктивный, творческий (поисковый). Указываются корректирующая и стимулирующая функции контроля за самостоятельной работой курсантов, а также такие его интерактивные формы, как индивидуальные собеседования, письменные задания, мини-тренинги, рефераты, коллоквиумы и тому подобное.

Ключевые слова: *будущие офицеры-пограничники, формы обучения, интерактивные формы обучения, юридические дисциплины.*

Valentina Miroshnichenko. Interactive forms of training of future border officers in classes on legal subjects.

The analyzed proves the expediency of using interactive forms of training future officers-border guards in classes on legal disciplines. Different approaches to the interpretation of the concepts «form», «form of training» are described, classification of forms of organization of educational activity

is cited. Interactive forms of training are defined. It is pointed out that the specificity of future professional activity determines the preference for group and collective forms of cadets' training activities. Attention is drawn to the relevance of actively using the experience of using the collective form of instruction as a great social value in the classes in legal disciplines, preparing cadets for future professional activity. The factors influencing the choice of interactive forms of instruction in classes on legal subjects are listed. Such an interactive form of cadets' training activities organization as an independent work under the guidance of a teacher is described, three levels are singled out: reproductive (training), reconstructive, creative (search). The corrective and stimulating functions of control over the independent work of students are indicated, as well as such interactive forms as individual interviews, written assignments, mini-trainings, abstracts, colloquiums and the like.

Keywords: *future officers-border guards, forms of training, interactive forms of training, legal disciplines.*

Стаття надійшла до редакційної колегії 26.10.2017

Інформація про автора:

Мірошніченко Валентина Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент, начальник кафедри теорії та історії держави і права та приватно-правових дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького.